DOI: [10.32702/2307-2156-2019.3.27](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.3.27)

УДК 35.075.5+37.014.5

*В. В. Михальська,
кандидат наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,
Державний університет телекомунікацій, м. Київ*

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ОСНОВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОРУ СПРІЯННЯ СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

*V. V. Myhalska
Doctor of Philosophy in Public Administration Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Public Administration,
State University of Telecommunications, Kyiv*

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF SCIENTIFIC FUNDAMENTALS FOR THE FORMATION OF UKRAINE'S EDUCATIONAL POLICY AS A FACTOR FOR PROMOTING SOCIAL DEVELOPMENT AND THE ECONOMY OF THE COUNTRY

У статті досліджуються вітчизняні наукові здобутки у галузі наук з державного управління, які розвиваються в Україні із 1996 року. Саме з 1996 року засновані перші фахові наукові видання з державного управління і ці науки розпочали свій самостійний розвиток в Україні. Із часів проголошення незалежності Україна, взявши курс на створення ринкової національної економіки, зіштовхнулася із проблемою занадто повільного розвитку підприємництва в країні. Багато провідних українських вчених вбачають у цьому не тільки економічні чинники. Одним із факторів такого гальмування є неузгодженість державних політик у сферах освіти і економіки. Саме аналізу наукових позицій в галузі наук з державного управління стосовно формування системи освіти для розвитку підприємництва в період з 1996 по 2006 роки й присвячена дана робота.

The article examines the domestic scientific achievements in the field of public administration science that have been developing in Ukraine since 1996. It was from 1996 that the first professional scientific publications on public administration were founded and these sciences began their independent development in Ukraine. Since the proclamation of independence, Ukraine, having embarked on a course to create a market economy, has faced the problem of too slowly developing entrepreneurship in the country. Many leading Ukrainian scientists see this as not only economic factors. One of the factors of such inhibition is the inconsistency of government policies in the areas of education and economics. Retrospective analysis of this problem will provide an understanding of past mistakes. In addition, the study of the state's influence on entrepreneurship development through the education system can provide many answers to the question of improving educational policy. This topic of research with the specified period is not accidental. This period is characterized as an initial (post-Soviet) for an independent Ukraine. By 1996, during the first 5 years of independence of Ukraine, the basic vectors of the educational policy of the country were

formed in the branches of other sciences. During the period from 1996 to 2006, there have been many positive developments in the educational field. Also, changes in the economy were also significant. The level of living in the country is determined, first of all, by the economy of this country, and the economy is formed predominantly by the business sector. Certainly, the development of entrepreneurship also shows the development of knowledge of business, its growth and distribution. Against the backdrop of the actual absence of a private entrepreneurial sector in the country before independence, it was important to stimulate the development of entrepreneurship, especially small business. Lack of relevant knowledge in society has greatly hampered the development of entrepreneurship. And it was precisely in this matter that the relevant educational policy was to become the basic factor. The balanced and coordinated actions of the state in the education sector should have yielded positive results. It is the analysis of scientific positions in the field of public administration science on the formation of a system of education for the development of entrepreneurship in the period from 1996 to 2006 and is devoted to this work.

Ключові слова: державне управління; освітня політика; підприємництво; освіта.

Key words: public administration; educational policy; entrepreneurship; education.

Актуальність проблеми. Розвиток економічної системи будь-якої країни стає можливим не тільки за рахунок збільшення інвестицій, створення робочих місць, збільшення обсягів доходів бюджетів тощо. Важливим, а у певних випадках – головним, постає питання психологічної та освітньої підготовленості суспільства до сприйняття ринкових умов у своєму житті та можливості реалізуватися у цих умовах. Нові орієнтири розвитку України, відбудова її економіки спричинили вимогу суспільства до відлагодження всіх ланок системи життєдіяльності країни. Фундаментальною основою суспільства виступає система освіти, яка під впливом державного управління має сприяти психологічній адаптації населення до ринкових умов життя в країні та наданню адекватних освітніх послуг, які необхідні для розвитку підприємництва, тому актуальність теми дослідження зумовлена історичним розвитком суспільного життя країни, її політичного устрою з позиції створення нової парадигми як освіти країни в цілому, так і державного управління освітою України зокрема.

Мета статті – наукове дослідження системного підходу до формування напрямів освітньої політики для розвитку підприємництва в країні в період з 1996 по 2006 роки.

Завдання роботи - здійснити системний аналіз наукових робіт з 1996 по 2006 роки у галузі наук з державного управління вітчизняних науковців.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз наукових робіт у галузі наук з державного управління проводився по чотирьох напрямках: перший – повне дослідження дисертаційного фонду Національної академії державного управління при Президентові України у м. Києві; другий – дослідження наукових праць, опублікованих у Віснику НАДУ при Президентові України у м. Києві, з дня його заснування; третій – ознайомлення із науковими роботами, опублікованими у збірниках наукових праць НАДУ при Президентові України; четвертий – дослідження монографій, підручників та інших наукових праць з державного управління.

Досліджено дисертаційний фонд Національної академії державного управління при Президентові України (м. Київ). За час функціонування Академії, в період з 1996 по 2006 роки у бібліотечному фонді було накопичено понад 250 дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів кандидатів і докторів наук з державного управління, захищених в НАДУ при Президентові України у м. Києві та регіональних інститутах НАДУ. Дослідження наукових праць, опублікованих у Віснику НАДУ при Президентові України, виявили наступне. Вісник заснований у 1996 році; за весь період з 1996 по 2006 роки у Віснику було опубліковано приблизно 2300 наукових праць; Вісник виходив чотири рази на рік як наукове фахове видання у галузі наук державного управління.

Аналіз авторефератів всіх дисертацій виявив наступне: науковцями досліджувалися окремі питання державного управління середньою та вищою освітою в цілому, освіти для державних службовців, державного регулювання розвитку малого підприємництва; та інші питання, які не стосуються напряму даного дослідження. Питання формування освітою „ринкового менталітету” у суспільстві залишалося відкритим.

Застосовуючи синергічний принцип у погляді на наукову проблему, що досліджується у даній роботі, детально проаналізовані окремі кандидатські й докторські дисертації, окремі парадигми яких дістали подальшого розвитку. Такими є дисертації С.Білої, О.Васильєвої, Д.Дзвінчука, О.Жабенка, Н.Колісніченко, С.Майборода, В.Мартиненка, А.Мерзляк, О. Титаренка, О.Травянка, В.Олуйка.

В умовах змін суспільних та економічних парадигм функціонування країни, становлення ринкових відносин та розвитку економіки постає питання про адекватність всіх механізмів економіки стратегічним напрямом держави. Серед головних пріоритетів України стало зростання економічних і соціальних показників. Для оптимального управління своєю соціально-економічною системою держава застосовує безліч методів і прийомів. “Управління як суспільне явище, - зазначає А.Мельник, – це свідомо діяльність, свідоме регулювання

(впорядкування) суспільних відносин.” [1,с.23]. Він підкреслює, що головне в управлінні – “момент впливу на образ мислення, поведінку та діяльність людей”[1, с.29]. Таким чином, державне управління ототожнюється із державним регулюванням, хоча є й інші наукові підходи, де зазначається, що державне управління більш широке за змістом поняття, а державне регулювання – це лише його складова [2, 3].

Система освіти є одним з головних чинників розвитку економіки країни [4,5]. Оптимальне державне регулювання цією системою покликане забезпечити сталий розвиток суспільства. Історичний аналіз тенденцій у державному управлінні освітою може надати відповіді на велику кількість питань стосовно пристосованості та адекватності побудови системи освіти сьогодні. Такі дослідження проводили В.Майборода, С.Майборода, О.Жабенко та ін. Науковці довели, що за радянських часів система освіти цілком будувалась на засадах тоталітарного устрою. Однак цікавим з точки зору даної тематики є дослідження системи підготовки освітою кадрів для одного єдиного підприємця – держави СРСР. Тобто потреби розвитку державного підприємництва зумовило розвиток специфічної кадрової політики для країни: підприємці країні не потрібні, однак потрібні робочі спеціальності, інженерно-технічні кадри та інші, які потім ідеологічно “росли”, навчалися і ставали менеджерами на державних підприємствах. С. В. Майборода зазначає: “Хоч на словах головних цілей вищої освіти стояло завдання “розвитку всебічно й гармонійно розвинутої особистості”, але на ділі надзавданням усієї системи освіти, кожного її активного і пасивного учасника було: збереження, зміцнення і відтворення тієї суспільної формації, що існувала, формування “патріота соціалістичного суспільства”, “будівника комунізму”, на ідеях владної еліти; формування бажаного для еліти слухняного й фанатичного “спеціаліста-зомбі”; ігнорування думок і побажань студентів, викладачів і прогресивних державних чиновників щодо змісту підручників, форм і методів навчання, заборона не тільки навчальних закладів, підручників, а й думок; панівною в системі управління освітою була “командна педагогіка” у стилі „думай так і роби, як тобі сказано”... Уходила в моду спекулятивна актуальна тенденція лише оспівувати, возвеличувати, прикрашати все радянське. Головне – кількісні показники”[6, с.298]. Дані дослідження вказують на ті особливості «менталітету суспільства», вихованого радянським устроєм, який мав змінитися під впливом освіти задля розвитку підприємництва в країні.

Ці дослідження дають можливість зробити наступні припущення.

Перше, система освіти, як і система управління нею, у пострадянські часи опинилася у скрутному становищі не тільки у економічному змісті цього питання, а й у ідеологічному, і організаційному стосовно процесу навчання. Відносно ідеології у системі освіти С.Майборода зазначає, що світова практика підтверджує, що повністю політично та ідеологічно нейтральною школа ніколи не була і у навчально-виховних закладах повинна проводитися політика і ідеологія, які визначені Конституцією [6,с.301]. В свою чергу, у відповідності до ст. 15 Конституції України, жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова [7,с.5], а оскільки система освіти є елементом суспільного життя в країні, то будемо розкривати напрями або вектори загальної державної політики, яку мають підтримувати і впроваджувати структурні елементи системи освіти (навчальні заклади). Тут доцільним буде згадати про сутність політичного управління, яке є ключовим видом соціального управління, сутністю якого є узгодження інтересів і установок держави з інтересами громадянського суспільства, різних соціальних верств, прошарків і груп, суспільних об'єднань на основі пізнання та використання об'єктивних потреб розвитку соціуму [3,с.149]. Політичне управління – це явище, що характеризує внутрішню властивість суспільства, і відрізняється від інших видів управління впливом одних суб'єктів управлінського впливу на свідомість і волю інших... з метою впорядкування, вдосконалення і розвитку суспільства та його систем [3,с.149]

Дослідження питань державної політики зокрема проводили В.Бакуменко, Ю.Благодир, О.Васильєва, Ю.Кальниш, О.Коваль, Г.Мазуренко, В.Малиновський, А.Пешко, К.Плоский, Ю.Полянський, В.Рєбало, С.Тумакова. Так, В.Рєбало та Ю.Полянський зазначають, що політика – це: 1) сфера взаємовідносин різних соціальних груп та індивідів з приводу використання інститутів публічної влади для реалізації своїх суспільно значущих інтересів і потреб; 2) план дій, або напрям дій, прийнятий і дотримуваний владою, керівником, політичною партією та ін [8,с.5]. Якщо радянська система “приватизувала” кожну людину від народження (одним з підтверджень цього було існування у цій країні карного законодавства із статтею про позбавлення волі за те, що дієздатна людина працездатного віку не працевлаштовується тривалий термін і не працює на так звану «державу - корпорацію» СРСР) і виховувала лише покірних і “непідприємливих” працівників, то зараз парадигма функціонування суспільства диктує необхідність виховання саме підприємливої, освіченої високоморальної людини. Крім змін орієнтирів суспільства це продиктовано також і певним економічним станом в країні. А.Пешко та Г.Мазуренко [9,с.194] підкреслюють, що останнім часом досить поширеними стали напрями політики зайнятості, які покликані спонукати безробітних до більш активного пошуку роботи. Йдеться про сприяння самозайнятості і підприємницькій ініціативі. С.Тумакова наголошує, що соціально-економічна політика країни може реалізуватися через організацію ринку робочої сили [10,с.125] та сприяння підприємницькій діяльності безробітного населення [10,с.124]. Ю.Благодир, дослідивши регулювання ринку праці, визначив шляхи оптимізації структури економічно активного населення в працевладлишкових районах України, одним з яких є створення сприятливих умов для забезпечення продуктивної вільно вибраної зайнятості [11, с.304, 310]. О.Коваль зазначає: “Сприяння самозайнятості, залучення незайнятого населення до підприємницької діяльності є одним з перспективних напрямів організації зайнятості населення. Розроблення пакетів профінформаційних матеріалів з описом професій, орієнтованих на самозайнятість та підприємницьку діяльність, підготовка методик для діагностики схильності до заняття підприємництвом, здійснення розробки соціально-психологічного тренінгу для розвитку професійно-важливих якостей громадян, які бажають зайнятися підприємницькою діяльністю – все це повинне стати однією з основних складових організації роботи

служб зайнятості населення”[12, с. 102]. Таку ж думку висловлює О.Васильєва, наголошуючи на тому, що одним з напрямів найшвидшого розв’язання проблеми зайнятості населення багатофункціональних міст в сучасних умовах може стати розвиток в них малого підприємництва [13, с.119]. К.Плюскій, в свою чергу підкреслює, що молодь критично оцінює стан реалізації молодіжної політики в Україні, особливо стосовно забезпечення їх роботою (74% опитуваних висловилися негативно) [14, с.564]. Всі ці дослідження не зводяться до одного. Остеронь цих проблем не може бути й державна освітня політика в розрізі виховання підприємницького менталітету населення України та підприємницької освіти.

Друге, замкненість радянської системи, штучна ідеологія якої дуже тривалий час нав’язувала людині бути лише елементом системи, бути “у команді трудящих СРСР” і табувала організацію власного бізнесу окремою людиною як законодавчо так і психологічно, впливає й досі на сучасне суспільство. Терміни “підприємство”, “підприємець” майже не використовувалися у лексиці радянської системи, а якщо використовувалися, то мали певний поганий підтекст. Звичайно, адже, наприклад, за Й.Шумпетером, бути підприємцем – це “означає, робити не те, що роблять інші”, й “робити не так, як роблять інші”; він ототожнював підприємницьку функцію із функцією економічного лідерства і новаторства [15, с.12]. Жодна країна світу, що була вільна від ідеології КПРС, не зазнала такого руйнівного впливу на особистість людини, а отже й суспільства в цілому. Після розпаду СРСР людині задекларували її вільний шлях і вибір у суспільному житті. Розгубленість людини, її психологічна неспроможність до власного підприємництва, особистого керування своїм економічним станом на фоні зруйнованої економіки та непридатності до нових умов життя породжувала лише зневіру у державу і нову систему суспільного життя. Це в свою чергу поклало свій відбиток на моральність людини і духовність суспільства в цілому. В.Мартиненко [16, с. 97] наголошує, що духовність пов’язується не тільки з властивостями самої людини, а виходить у поле трансцендентного. “Людина сама обирає що робити: добро чи зло, але те, що вона обере характеризує рівень розвитку її моралі і духовності. “Духовне” має парну категорію “матеріальне”, що характеризує протилежний вектор руху. Боротьба між духовним і матеріальним становить протиріччя сучасної цивілізації, яке на цьому етапі її розвитку виявляється у формі абсолютизації матеріального (економічного детермінізму) та ігноруванні духовного”[16,с.97]. М.Іванов [17,с.311] з цього приводу зазначає, що найактуальнішим питанням сьогодні залишається питання формування громадської культури членів суспільства, що заснована на демократичних цінностях. “... серед значної частини громадян поширене протиставлення демократії і порядку. Головна причина цього – збереження у свідомості громадян різних вікових груп уявлень, норм і цінностей, властивих тоталітарній культурі. Особливо непокоїть те, що молодь, становлення якої відбувалося вже за часів незалежності, не прагне до формування нових ідеалів і засвоєння демократичних цінностей. ” [17,с.311]. Пояснення цьому, на нашу думку, є саме “проекціювання” радянського соціального навчання батьками цієї молоді на своїх дітей. Система освіти України, звільнившись від неприродної ідеології СРСР, у пострадянські часи продовжувала функціонувати за інерцією, не привносячи і не розповсюджуючи у суспільство виховання нової, вільної людини, спроможної самостійно вирішувати свою долю, впливати на процеси як свого так і суспільного життя. Саме для країн пострадянського простору система освіти мала і має забезпечити плавний перехід у нову парадигму життя суспільства, стати так званим “амортизатором” та “знеболювачем” від сучасних гострих суспільних та економічних трансформаційних процесів. Тому найактуальнішим постає питання розробки і впровадження системної державної освітньої політики розвитку підприємництва, яка б забезпечила гармонійний розвиток високоморальної особистості, здатної до відповідальної участі як у своєму так і у суспільному житті, з моменту народження людини і впродовж її життя.

Д.Рахімова та Л.Аллахвердієва [18, с. 456] вказують на те, що оскільки ринок є основним споживачем освітнього потенціалу працівника, який робить підприємство або фірму рентабельною і конкурентоспроможною, саме тому необхідно підвищити його роль у реалізації освітнього потенціалу. Дана наукова праця не розкриває сутнісні моменти освіти для бізнесу і бізнес-освіти, однак головний наголос ставить на розвиток саме середньої спеціальної освіти для розвитку підприємницького сектору країни, зазначивши при цьому, що середня спеціальна і професійна освіта розвиваються швидше, ніж будь-яка інша галузь народної освіти [18, с. 457].

Звідси можна зробити висновки, що головною ринковою вимогою є розвиток підприємництва, яке, не залежно від форм власності, потребує для свого розвитку:

а) освіту для бізнесу, що уособлює всі рівні та ланки освіти в Україні і готує працівників для роботи за наймом у підприємницькому секторі України

б) бізнес-освіту, яка в свою чергу поділяється на освіту, що формує власне підприємця, і освіту для керівних кадрів у бізнесі за наймом.

В Україні стосовно першого напрямку освіти на Всеукраїнському форумі 2005 року “Стан та перспективи розвитку трудового потенціалу України” було заявлено, що “якість пропозиції робочої сили у більшості випадків не відповідає сучасним вимогам щодо її професійно-освітньої підготовки, мобільності та економічної активності в цілому. На початку 2000-х років вчені спрогнозували, що в 2015 році потреба промисловості у кваліфікованій робочій силі в більшості регіонів України задовольнятиметься лише на 40 відсотків. Через відсутність системи координації на ринку праці між роботодавцями, центрами зайнятості та навчальними закладами перелік спеціальностей, професій, за якими готують навчальні заклади майбутніх фахівців, не відповідає потребі реального сектору економіки” [19, сс. 1-2]. Також наголошувалось про те, що не працює система профорієнтації школярів і тому найпопулярнішими у молодіжному середовищі є професії, потреба і перспектива яких на ринку праці Україна найнижчі [19, с. 2].

Другий напрям підготовки фахівців освітою досліджували науковці: В.Алькема, Г.Буянкіна, О.Мазур, Б.Пономаренко. Так Б.Пономаренко визначає, що суб'єктами бізнес-освіти є регіональні і муніципальні навчальні центри, корпоративні і віртуальні університети, бізнес-школи, консультативні фірми, консорціуми [20,с.404], а сама бізнес-освіта, по суті, є розвитком менеджмент-освіти [20,сс.403-408]. З іншого боку Б.Пономаренко виокремлює ланку ділової освіти як цілеспрямованої професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників державного і муніципального управління, ділових і комерційних структур для діяльності в установах, фірмах, організаціях різних організаційно-правових форм на посадах економіко-управлінського профілю, що забезпечує розвиток ринкових методів господарювання [21,с.147]. “Будучи у певному сенсі синонімічною бізнес-освіті, ділова освіта відрізняється насамперед соціальною орієнтацією, спрямованістю на результат навчання у вигляді ефективного управління, створенням нових робочих місць, малих підприємств, консалтингових груп і організацій, досягненням широкої підприємницької активності населення.” [21,с.147]. З одного боку освіта для державного і муніципального управління не відноситься до розряду бізнес-освіти як освіти для комерційного напрямку роботи фахівця, про що свідчать наукові роботи А.Бураковської, Б.Гаєвського, Д.Дзвінчука, Р.Ільєсова, С.Калашнікової, А.Мазака, В.Майборода, Н.Нижник, В.Олуйка, А.Рачинського, В.Рєбало. З іншого боку О.Васильєва [13] у своєму дисертаційному дослідженні довела, що при управлінні багатофункціональними містами необхідно розглядати їх як міста-корпорації або міста-підприємці: “Місто-підприємець – це сутнісний підхід до того, що ми визначили поняттям корпорація “Місто”. Такий підхід відображає процеси регіоналізації багатофункціональних міст на принципах партнерства... В системі корпорації “Місто” принциповою базою є приватно-суспільне партнерство ” [13,с.171]. Відповідно до міжнародної практики місто розглядається не як благодійна організація, а як “місто-підприємець”, принциповою особливістю якого є поєднання підприємницької діяльності з оптимальним вирішенням соціально-економічних проблем [13, с. 178]. Науковець довела, що управління містом з економічного погляду – це бізнес-процес, що потребує подолання обмежень функціональних структур управління та створення організації, зацікавленої в ефективному управлінні ресурсами [13, с. 11]. За таких підходів освіта для державних службовців має бути також з орієнтацією на бізнес-навчання. В.Олуйко зазначає: “...підготовка управлінців різних форм управлінської діяльності – чи то управлінців для приватного сектора економіки, чи то державних службовців має спільне генетичне коріння та багато в чому є тотожною у своїй методології, але не слід забувати і про диференційовані підходи у підготовці управлінців для сфери приватних інтересів та майбутніх державних та муніципальних чиновників – представників сфери публічних інтересів.” [22,с.554]. Дослідження циклу наукових праць Б.Пономаренка, дисертаційних праць В.Олуйка та Д.Дзвінчука доводять, що “ділова освіта” фактично є більш широким за змістом поняттям, ніж “бізнес-освіта”, і фактично вміщує у собі ланки державного менеджменту та підприємницького менеджменту, а, отже, можна зазначити, що бізнес-освіта є елементом ділової освіти.

Менеджмент-освіта стала забезпечувати підготовку саме управлінських кадрів для різних галузей бізнесу за рахунок певних спеціалізацій цієї освіти. Менеджера дуже часто у наукових працях асоціюють із підприємцем. Сутнісні риси підприємця визначила Г.Буянкіна [23,с.79]: “...основні риси, притаманні процвітаючим підприємцям це: пошук можливостей та ініціативність, наполегливість; здатність до ризику; орієнтація на ефективність та якість; намагання встановити робочі контакти; цілеспрямованість; інформованість; системний моніторинг (планування великих завдань та підзавдань; відслідковування фінансових результатів; спостереження за виконанням робіт); вміння переконувати і встановлювати зв'язки; незалежність та самовпевненість (завжди покладатися на себе, навіть в разі невдачі; вірити у свою здатність виконувати складні завдання)... *Зазначені якості не є генетично зумовленими. Багато з них набуваються при навчанні.*” (виділено авт. – В. М.). Інший погляд на підприємця зазначив у своєму дисертаційному дослідженні О.Травянка [24,с.79]: “...підприємцем вважається *особистість, яка обдарована унікальними природними якостями* (виділено авт. – В. М.) (інтуїцією, волею, особливим поглядом на події, лідерством, ініціативністю) та може реалізувати їх на власний ризик, використовуючи нові економічні можливості.” [24,с.79]. Таким чином, ми отримали два протилежних за сутністю підходи до визначення першооснови, природи підприємця:

- а) людина, яка навчена,
- б) людина, яка обдарована.

Час довів, що одного обдарування замало для професійної діяльності, але й навчати людину, яка не має схильності до підприємництва також недоцільно. Тоді постає питання про ефективність менеджмент-освіти (особливо при здобутті першої вищої освіти), що надається ВНЗ, для розвитку підприємництва з точки зору підготовки самого підприємця. Оскільки цілком відсутній селективний відбір осіб, що мають певні здібності до самостійного започатковування та ведення бізнесу, при прийомі у ВНЗ то сподіватися на стрімке зростання кількості суб'єктів малого підприємництва та цілком ефективне їх функціонування як для них самих, так і для країни в цілому, не варто. З іншого боку для відкриття власної справи не є необхідним отримання менеджмент-освіти, що підтверджує і практика, і відсутність у системі державного регулювання підприємництвом вимоги до приватних підприємців – фізичних або юридичних осіб - мати відповідну менеджмент-освіту. Таким чином, менеджмент-освіта фактично спрямована на те, щоб підготувати управлінців для певного виду бізнесу, а не власне підприємців, а так постає питання про неповне кадрове забезпечення підприємництва.

Розвиток бізнес-освіти у контексті підготовки саме підприємців потребує перегляду системою державного управління освітою морально застарілих підходів до формування фахівців. Підприємця потрібно виховувати з дитинства, а не у ВНЗ, коли вже психологічно сформована людина набуває певних дисциплінарних знань. Особливість підготовки підприємця ми вбачаємо саме в тому, що на певну морально сформовану особистість із вихованими в неї підприємницьким світоглядом та відповідними рисами характеру

мають накладатися бізнес-знання, уміння й навички, які, в свою чергу й складатимуть людський капітал підприємця. У такому разі інвестиції у бізнес-освіту матимуть найбільшу віддачу як для людини, так і для економіки країни, а, значить, дадуть і соціальний ефект.

Дисертаційна робота С.Білої [25] вперше виявляє залежність динаміки обсягів виробництва за основними галузями економіки в обсягах інвестиційних потоків державного надходження і доводить, що однією з головних причин збереження галузевих деформацій – переважно сировинної і транзитної орієнтації сфери виробництва й послуг, загострення паливно-енергетичної кризи, різкого зменшення науково-інтелектуального потенціалу тощо – є пасивна або неефективна інноваційно-інвестиційна політика держави, а одним з головних заходів подолання цих та інших негативних явищ визначено збільшення видатків у сфері нематеріального виробництва, передусім гарантованого фінансування освіти й науки з метою відродження науково-інтелектуального потенціалу України [25, с. 11-12]. Однак, дане дослідження не розглядає конкретно інноваційний розвиток бізнес-освіти або її інтеграції у систему освіти технічної, медичної та освіти в цілому, що само по собі дало б змогу більш підприємницьки (ринково) розпоряджатися своїми знаннями та уміннями, набутими за допомогою системи освіти. В продовженні цього наукового напрямку виступають фундаментальні дослідження ефективності інвестицій, інвестиційних процесів, умов функціонування інвестиційного середовища, формування інвестиційних ресурсів та ін. В.Мартиненко та А.Мерзляк. Дані дисертаційні роботи розкривають зміст і значення інвестицій для розвитку підприємництва, описують шляхи створення державою найбільш оптимального інвестиційного клімату для розвитку підприємництва. Відтворення зайнятості А.Мерзляк розглядає як процес інвестування не лише у робочі місця, а й у “людський капітал” – в освіту, вдосконалення професійних навичок, підвищення кваліфікації, перенавчання [26, с.289]. В.Мартиненко також розглядає інвестиційний клімат в Україні через призму суми інвестиційного потенціалу і однією із складової цієї суми визначає інтелектуальний потенціал як рівень використаних науково-технічних знань у виробництві ВВП [16, с.88]. Однак, недослідженими лишаються питання інвестицій у бізнес-освіту з метою підвищення спроможності ефективно “споживати” інвестиції, тобто розвитку потенційних можливостей саме людини-підприємця, а, значить, і підприємницького потенціалу країни. Значним елементом роботи В.Мартиненка [16] для даного дослідження є розроблена ним теорія опору інвестиційного середовища, за якою опір інвестиційного середовища – це сила, що виникає в процесі структуризації інвестиційних ресурсів суб'єктами господарювання і впливає на інвестиційний потенціал економіки, який може бути більшим або меншим від суми вхідних інвестиційних ресурсів; опір класифіковано на негативний і позитивний і зазначено, що механізм державного управління має бути спрямований на збільшення позитивного і зменшення негативного опору інвестиційного середовища [16, с.83 - 89]. Для даних досліджень необхідним є виокремлення зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на формування людського капіталу. Серед внутрішніх – стан здоров'я, що впливає на процес засвоєння знань, умінь та навичок та подальшої їх реалізації, морально-психологічні властивості людини, зумовлені генетично та здобуті під час соціального навчання у дошкільний вік (у НЗ або у родині), а також соціального і предметного навчання у НЗ загальної середньої освіти (оскільки останнє є загальнообов'язковим), загальний рівень цих знань; серед зовнішніх – організація процесу навчання та якість освітніх послуг, що пропонує бізнес-освіта (а це вже якість бізнес-знань, що пропонують ВНЗ, оскільки лише ланка ВО має у собі стандартизовану бізнес-освіту, якість якої можна оцінити та дослідити) під впливом державного регулювання. Як бачимо, це досить велике коло питань. Прямо та опосередковано у галузі наук державного управління ці питання досліджували: А.Бураковська, О.Мельников, В.Шайдеров, О.Величко, В.Вікторов, З.Гуменна, Д.Дзвінчук, С.Жарая, С.Калашнікова, В.Коваленко, Ю.Комар, В.Луговий, Т.Лукіна, А.Мазак, В.Майборода, С.Майборода, Л.Плаксий, Л.Проненко, Н.Протасова, А.Рачинський, Г.Ситник та інші.

Знання, досвід, кваліфікація виступають однією з форм капіталу і їх використання вимагає значних затрат, особливо з боку держави, і людські ресурси є стратегічними ресурсами держави [27, с.178]. Ресурси, в свою чергу, є певними запасами, можливостями, цінностями, які в разі потреби можна використати, і поділяються на відтворювані та невідтворювані людиною [16, с.90]. Саме людський капітал є відтворюваним людською діяльністю за умов існуючих генетично зумовлених властивостей людини, що є носієм цього капіталу, та відповідним сприянням з боку держави та організацією умов для їх відтворення, поновлення і нагромадження впродовж життя людини. Макроекономічний процес відтворення людського капіталу виглядає як зміна поколінь із зростанням інтелектуальних спроможностей людини, нації, країни, світу.

Забезпечення умов для навчання людини впродовж життя, зазначає В.Луговий, має об'єктивні підвалини [28, с. 302]. Не менш, ніж для окремої людини, освіта потрібна і для людської спільноти загалом, адже освітній рівень населення та трудових ресурсів є однією з ключових умов сталого економічного зростання, утвердження демократичних відносин, формування громадянського суспільства тощо [28, с.301]. Змінюється й освітня парадигма “від навчання на все життя” до навчання “через все життя” [20, с. 404]. Освіта людини починається від народження у формі соціального навчання, відповідальність за здобуття якої покладена на батьків дитини та навчальні заклади дошкільної освіти (НЗ ДШО), де навчаються діти (якщо, звісно, діти навчаються у НЗ ДШО, оскільки отримання дошкільної освіти у відповідних НЗ не є обов'язковою у відповідності до ЗУ “Про ДШО” ст. 9), а це означає, що головними чинниками впливу на формування особистості дитини є морально-особистісні властивості батьків та вихователів (їх власний світогляд, світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння і т.ін.).

Д.Дзвінчук наголошує, що загальна середня освіта переслідує наступні цілі: всебічний розвиток дитини, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння обсягу знань, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [29, с.55]. Саме у ЗСО починає йти нарощування знань предметних та подальший розвиток соціального виховання, закладеного у ДШО. Якість ЗСО Т.Лукіна

визначає як певну збалансовану відповідність ЗСО численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідальності та управління процесом поліпшення встановленої якості [30,с.36], наголошуючи, що якість ЗСО розглядається як якість: 1) освітньої системи, 2) освітнього (навчально-виховного) процесу, 3) освіченості випускника [30,с.37-39]. Для досліджень функціонування людського капіталу у підприємстві найбільшої уваги потребує якість освіченості випускника, яка складається із якостей: 1) особистого розвитку, 2) загальнокультурної підготовки, 3) предметної загальноосвітньої підготовки [30,с.41].

Важливим науковим дослідженням з точки зору напряму даної тематики є кандидатська дисертація Д.Дзвінчука [31], де автор розглядає підвищення кваліфікації людини як результат розвитку компетенції і визначає сутнісні ознаки таких понять як процес, результат, розвиток. Д.Дзвінчук досліджує і визначає поняття, які використовуватимуться у даному дослідженні як базовий науковий інструментарій: навчання, процес навчання, підвищення кваліфікації [31,с.15]; змістовність навчання [31,с.16]; професія, спеціальність, кваліфікація, післядипломна освіта та її типи, підготовка та перепідготовка [31,с.22-24]; професійна орієнтація та її складові (профконсультація, професійний відбір, професійна адаптація) [31,с. 83]. Однак робота не враховує специфіки підготовки менеджера та підприємця, тому для системних висновків необхідним є дослідження малого бізнесу, які містить дисертація О.Титаренко [32], в якій автор обґрунтував і встановив, що в умовах трансформаційних процесів в Україні визначальним чинником активізації діяльності суб'єктів малого підприємництва виступає його активна державна підтримка, яка включає інформаційне і кадрове забезпечення, вдосконалення нормативно-правової бази. Дані дисертаційні дослідження не стосуються системи освіти, однак доводять, що необхідною умовою функціонування малого підприємництва є формування кадрового потенціалу для підприємництва. В свою чергу у своїй дисертації В.Олуйко [33] визначив сутнісний підхід до формування кадрового потенціалу країни як такого та проаналізував забезпечення кадрами систему державного управління. Важливість даних досліджень полягають у визначенні професіоналізму як наукової категорії та професіоналізму державного службовця [33,с.128-136]. В.Олуйко наголошує, що професіоналізм впливає на продуктивність, яка в свою чергу забезпечує бажаний кінцевий результат діяльності людини [33,с.128]. В роботі не висвітлюється питання кадрового забезпечення підприємництва, однак наукові парадигми, доведені В.Олуйком мають принципове значення у підході до розв'язання цього питання.

Висновки.

Використовуючи результати вище викладеного дослідження, доцільно визначити наступне:

1. Наукові роботи у галузі державного управління періоду 1996-2006 року не носили системного характеру досліджень фундаментальних основ освітньої політики країни з метою виховання та освіти підприємців задля суспільного та економічного розвитку країни.

2. Науковцями наголошується, що одним з напрямів політичного управління в освітній галузі має стати виховання підприємницького менталітету населення України, а, отже, постає питання пророзвиток підприємницької освіти, яке залишається не дослідженим.

3. Наукові роботи періоду 1996-2006 років опосередковано доводять, що “ділова освіта” є більш широким за змістом поняттям, ніж “бізнес-освіта”, і фактично вміщує у собі ланки державного менеджменту та підприємницького менеджменту, а, отже, можна зазначити, що бізнес-освіта є елементом ділової освіти.

4. Менеджмент-освіта 1996 – 2006 років фактично спрямована на те, щоб підготувати управлінців для певного виду бізнесу, а не власне підприємців, та залишається питання про неповне, так зване «кадрове» забезпечення малого і середнього підприємництва.

5. Наукові дослідження 1996- 2006 років не розкривають питання відповідностей та оптимізації державного регулювання бізнес-освітою в Україні європейським та світовим моделям.

6. В контексті наукових досліджень щодо освітніх законодавчих та суспільно-економічних змін, які впливали на розвиток економіки країни, в період з 1996 по 2006 роки, не дослідженими залишаються:

- питання прийняття удосконаленню і розвитку механізмів державно-громадського управління якістю бізнес-освіти;

- питання обґрунтування управлінських рішень в бізнес-освіті на рівні держави та оцінки ефективності їх впровадження;

- система визначення соціально-економічної ефективності та доцільності введення і функціонування бізнес-спеціальностей, за якими відбувалося навчання у ВНЗ; система економічного обґрунтування обсягів державного замовлення на бізнес-спеціальності.

Список використаних джерел.

1. Мельник А. Ф. та ін. Державне управління. -К.: «Знання». 2004. - 342 с.
2. Малиновський В. Я. Державне управління.- К.: «Атіка» 2003.- 576 с.
3. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління.- К.: Атіка, 2005. - 240 с.
4. Материали Всероссийской конференции «Маркетинг на рынке образовательных услуг». / Под ред.доц. Белого Е.М.- Ульяновск, 2000.- 63 с.
5. Михальська В. В. Освітній потенціал розвитку малого і середнього підприємництва. Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр.- Вип. 12 (55).- К.: НДЕІ МЕРУ, 2005. – С. 154 – 157.
6. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр): Дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.01.- К., 2002.- 411 с.

7. Конституція України. Закон України "Про внесення змін до Конституції України" - К.: Велес, 2005. – 48 с.
8. Оцінювання державної політики і програм: Конспект лекцій до навч. дисципліни / Уклад.: В. А. Ребкало, Ю. Д. Полянський. - К.: Вид-во НАДУ, 2005.-72 с.
9. Пешко А., Мазуренко Г. Економічні механізми регулювання розвитку ринку праці в Україні. Зб. наук. праць НАДУ/ За заг.ред. В. І. Лугового, В. М. Князева - К: НАДУ, 2005. - Вип.1. - С. 191-199.
10. Тумакова С. Сучасні трансформаційні процеси та трудові відносини в економіці України // Вісн. НАДУ.- 2001.-№4.- С. 156-160.
11. Благодир Ю. Регулювання ринку праці та оптимізація структури економічно активного населення в працездатних районах // Вісн. УАДУ.- 2003.- №3.- С.304-310.
12. Коваль О. М. Державне регулювання зайнятості населення в великих містах України: Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04.- К., 2001.- 242 с.
13. Васильєва О. І. Управління соціально-економічним розвитком багатофункціональних міст України: Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04.- К., 2004.- 215 с.
14. Плоский К. Аналіз соціальних установок сучасної української молоді як орієнтир для формування цілей молодіжної політики: Зб. наук. праць НАДУ// За заг.ред. В. І. Лугового, В. М. Князева - К: НАДУ, 2004. - Вип.2. - С. 559-569.
15. Варналій З. С., Лукашенко А. М. Моніторинг малого підприємництва (економічні та правові аспекти). – К.: Інститут приватного права і підприємництва АПРН України, 1998.-64с.
16. Мартиненко В. Ф. Формування системи державного управління інвестиційним процесом в Україні: Дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.02.- К., 2006.- 421 с.
17. Іванов М. Деякі проблеми вироблення державної стратегії освіти й виховання громадянина сучасної України. Вісн. НАДУ. – 2003.-№3.- С. 311-316.
18. Рахімова Д., Аллахвердієва Л. Особенности подготовки кадров в системе среднего специального образования для предпринимательского сектора экономики Узбекистана // Вісн. НАДУ.- 2005. -№1.- С. 454-459.
19. Матеріали Всеукраїнського форуму «Стан та перспективи професійного розвитку трудового потенціалу України» м. Київ, 28 квітня 2005 року. – 12 с.
20. Пономаренко Б. Т. Бизнес-образование в России // Вісн. НАДУ.-2006.-№1.-403-418.
21. Пономаренко Б. Т. Ділова освіта в сучасній освіті Росії: тенденції і перспективи. Вісн.НАДУ.- 2003.-№3.-С. 147-152.
22. Олуйко В. Завдання вищої школи в реалізації державної та регіональної кадрової політики:проблеми і перспективи: Зб. наук. праць НАДУ// За заг.ред. В. І. Лугового, В. М. Князева - К: НАДУ, 2004. - Вип.2. - С. 551-559.
23. Буянкіна Г. Управлінські кадри для малого бізнесу // Вісн. НАДУ. – 1997.-№2.- С. 78-82.
24. Травянко О. І. Розвиток малих форм господарювання у взаємодії з органами місцевого самоврядування: Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04.- К., 2006.- 212 с.
25. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання економіки в умовах суспільної трансформації: Дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.05.- К., 2002.- 506 с.
26. Мерзляк А. В. Державне управління іноземними інвестиціями: регіональний аспект: Дис. ... докт. наук з держ. упр.: 25.00.05.- К., 2003.- 529 с.
27. Плаксієв Л. Задоволення потреб у навчанні – нагальна потреба держави, установи, індивіда (державного службовця) // Вісн. УАДУ.-1999.-№2.-С. 177-184.
28. Луговий В. І. Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління).- К.: НАДУ, 2005. – 356 с.
29. Дзвінчук Д. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2003. – 240 с.
30. Лукіна Т. О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія.–К.: Вид-во НАДУ, 2004.–292 с.
31. Дзвінчук Д. І. Психолого-методичні засади розробки програм підвищення кваліфікації державних службовців (освітня сфера): Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05.- К., 1999.- 244 с.
32. Титаренко О. М. Формування системи моніторингу малого підприємництва органами місцевого самоврядування. Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04.- К., 2003.- 201 с.
33. Олуйко В. М. Державна кадрова політика в регіоні України: формування та реалізація: Дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.04.- К., 2001.- 206 с.

References.

1. Mel'nyk A. F. (2004), Derzhavne upravlinnia [Governance], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Malynovs'kyj V. Ya. (2003), Derzhavne upravlinnia [Governance], Atika, Kyiv, Ukraine.
3. Malynovs'kyj V. (2005), Slovyk terminiv i poniat' z derzhavnoho upravlinnia [Glossary of Terms and Concepts on Public Administration], Atika, Kyiv, Ukraine.
4. Materyaly Vserossyjskoj konferentsyy (2000) Marketynh na rynke obrazovatel'nykh usluh [Marketing in the market of educational services] Ul'ianovsk, Russa
5. Mykhal's'ka V. V. (2005) Osvitnij potentsial rozvytku maloho i seredn'oho pidpriemnytstva. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Educational potential of small and medium business development. Formation of market relations in Ukraine], NDEI MEU, Kyiv, Ukraine.

6. Majboroda S. V. (2002), Derzhavne upravlinnia vyschoiu osvitoiu v Ukraini: struktura, funktsii, tendentsii rozvytku [Public administration of higher education in Ukraine: structure, functions, trends of development], Abstract of Ph.D. dissertation, PA, NADU, Kyiv, Ukraine.
7. Constitution of Ukraine (2005), Konstytutsiia Ukrainy. Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy" [The Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine"], Veles, Kyiv, Ukraine.
8. Rebkalov V. A., Polians'kyi Yu. D. (2005), Otsiniuvannia derzhavnoi polityky i prohram: Konspekt leksii do navch. dystsypliny [Assessment of state policy and programs: A summary of lectures to teachers. Discipline], NADU, Kyiv, Ukraine.
9. Peshko A., Mazurenko H. (2005), Ekonomichni mekhanizmy rehuliuвання rozvytku rynku pratsi v Ukraini [Economic mechanisms for regulation of labor market development in Ukraine], NADU, Kyiv, Ukraine.
10. Tumakova S. (2001), Suchasni transformatsijni protsesy ta trudovi vidnosyny v ekonomitsi Ukrainy [Modern transformational processes and labor relations in the economy of Ukraine], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
11. Blahodir Yu. (2003), Rehuliuвання rynku pratsi ta optymizatsiia struktury ekonomichno aktyvnoho naselennia v pratsenadlyshkovykh rajonakh [Regulation of the labor market and optimization of the structure of the economically active population in the occupationally marginal areas], Visn. UADU, Kyiv, Ukraine.
12. Koval' O. M. (2001), Derzhavne rehuliuвання zajniatosti naselennia v krupnykh mistakh Ukrainy [State regulation of employment in large cities of Ukraine], Abstract of Ph.D. of PA dissertation, NADU, Kyiv, Ukraine.
13. Vasyliieva O. I. (2004), Upravlinnia sotsial'no-ekonomichnym rozvytkom mnohofunktsional'nykh mist Ukrainy [Management of social and economic development of multifunctional cities of Ukraine], Abstract of Ph.D. of PA, dissertation, NADU, Kyiv, Ukraine.
14. Ploskyi K. (2004), Analiz sotsial'nykh ustanovok suchasnoi ukrains'koi molodi iak oriiientyr dlia formuvannia tsilej molodizhnoi polityky [An analysis of social settings of modern Ukrainian youth as a guide for the purposes of youth policy], Zb. sc. w, NADU, Kyiv, Ukraine.
15. Varnalij Z. S., Lukashenko A. M. (1998), Monitorynh maloho pidpriemnytstva (ekonomichni ta pravovi aspekty) [Small business monitoring (economic and legal aspects)], Instytut pryvatnoho prava i pidpriemnytstva APPrN Kyiv, Ukraine.
16. Martynenko V. F. (2006), Formuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia investytsijnym protsesom v Ukraini [Formation of the public investment management system in Ukraine], Abstract of Ph.D. of PA. dissertation, NADU, Kyiv, Ukraine.
17. Ivanov M. (2003), Deiaki problemy vyroblennia derzhavnoi stratehii osvity j vykhovannia hromadianyna suchasnoi Ukrainy [Some problems of developing a state strategy for education and upbringing of a citizen of modern Ukraine], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
18. Rakhymova D., Allakhverdyeva L. (2005) Osobennosti podhotovky kadrov v systeme sredneho spetsial'noho obrazovannia dlia predprynimatel'skoho sektora ekonomiky Uzbekystana [Features of personnel training in the system of secondary specialized education for the entrepreneurial sector of the economy of Uzbekistan], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
19. Materialy Vseukrains'koho forumu Stan taperspektyvy profesijnoho rozvytku trudovoho potentsialu Ukrainy [The state and prospects of professional development of labor potential of Ukraine], NADU, Kyiv, Ukraine.
20. Ponomarenko B. T. (2006) Dilova osvita v suchasnij osviti Rosii: tendentsii i perspektyvy [Business education in modern education in Russia: trends and prospects], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
21. Ponomarenko B. T. (2003), Zavdannia vyschoi shkoly v realizatsii derzhavnoi ta rehional'noi kadrovoi polityky:prolbemy i perspektyvy [The task of the higher school in the implementation of state and regional human resources policy: prospects and perspectives], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
22. Olujko V. (2004), Zavdannia vyschoi shkoly v realizatsii derzhavnoi ta rehional'noi kadrovoi polityky:prolbemy i perspektyvy [The task of the higher school in the implementation of state and regional human resources policy: prospects and perspectives], Zb. nauk. prats' NADU, Kyiv, Ukraine.
23. Buiankina H. (1997), Upravlins'ki kadry dlia maloho biznesu [Managerial staff for small business], Visn. NADU, Kyiv, Ukraine.
24. Travianko O. I. (2006), Rozvytok malykh form hospodariuvannia u vzaïmodii z orhanamy mistsevoho samovriaduvannia [Development of small forms of management in cooperation with local self-government bodies], Abstract of Ph.D of PA, NADU, Kyiv, Ukraine.
25. Bila S. O. (2002), Strukturna polityka v systemi derzhavnoho rehuliuвання ekonomiky v umovakh suspil'noi transformatsii [Structural policy in the system of state regulation of the economy in the conditions of social transformation], Abstract of Ph.D of PA, dissertation, NADU, Kyiv, Ukraine.
26. Merzliak A. V. (2003), Derzhavne upravlinnia inozemnymy investytsiïamy: rehional'nyj aspekt [Public administration of foreign investments: regional aspect], Abstract of Ph.D of PA, NADU, Kyiv, Ukraine.
27. Plaksij L. (1999), Zadovolennia potreb u navchanni – nahal'na potrebu derzhavy, ustanovy, indyvida (derzhavnoho sluzhbovtsia) [Satisfying the training needs is an urgent need of the state, institution, individual (civil servant)], Visn. UADU, Kyiv, Ukraine.
28. Luhovyj V. I. (2005), Desiat' rokiv stanovlennia (dosvid doslidzhen', rozrobok i vprovadzhen' u sferi derzhavnoho upravlinnia) [Ten years of foundation (experience of research, development and implementation in the field of public administration)], NADU, Kyiv, Ukraine.

29. Dzvinchuk D. (2004), Derzhavne upravlinnia osvitoiu v Ukraini: tendentsii i zakonodavstvo [Public Administration of Education in Ukraine: Trends and Legislation], ZAT «Nichlava», Kyiv, Ukraine.
30. Lukina T. O. (2004), Derzhavne upravlinnia iakistiu zahal'noi seredn'oi osvity v Ukraini [State Quality Management of General Secondary Education in Ukraine], Vyd-vo NADU, Kyiv, Ukraine.
31. Dzvinchuk D. I. (1999), Psykholoho-metodychni zasady rozrobky prohram pidvyschennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtziv (osvitnia sfera) [Psychological and methodical principles of elaboration of programs for training civil servants (educational sphere)], Abstract of Ph.D of PA. dissertation: NADU, Kyiv, Ukraine.
32. Tytarenko O. M. (2003), Derzhavna kadrova polityka v rehioni Ukrainy: formuvannia ta realizatsiia [State personnel policy in the region of Ukraine: formation and implementation], Abstract of P(h)D of PA, dissertation: NADU, Kyiv, Ukraine.
33. Olujko V. M. (2001), Formuvannia systemy monitorynhu maloho pidpriemnytstva orhanamy mistsevoho samovriaduvannia [Formation of a system for monitoring small businesses by local self-government bodies], Abstract of Ph.D of PA, dissertation NADU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.